

Магістерська програма з публічної політики та врядування

Дипломна робота

Тема:

Чинники високої участі комунальних закладів середньої освіти в конкурсі громадського бюджету міста Києва

Авторка: Андрєєва Катерина Ігорівна

Наукова керівниця: Совсун Інна Романівна

Київ - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	4ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ
	7РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
	10
Результати дескриптивного аналізу конкурсних проєктів	10
Вплив адміністрації школи на представлення закладу в конкурсі громадського бюджету	15
Інші чинники участі шкіл в конкурсі громадського бюджету	20
Наявність попереднього досвіду	20
Співпраця з громадськими ініціативами	21
Співпраця з депутатськими командами	23
Переваги бюджету участі у порівнянні з іншими інструментами залучення коштів для школи	24
	ВИСНОВКИ
	28СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
	33
ДОДАТКИ	35
Додаток 1. Код в R для автоматичного виокремлення шкільних проєктів	35
Додаток 2. Список респондентів	36
Додаток 3. Перелік основних питань інтерв'ю	37
	77

Анотація. Громадський бюджет впроваджений у Києві в 2016 році як конкурс проєктів розвитку міста. Незважаючи на відсутність

специфічних умов участі, проекти, що стосуються комунальних закладів середньої освіти, значно вирізняються за кількістю поміж усіх пропозицій. Дане дослідження розглядає залучення адміністрації цих закладів до участі в громадському бюджеті як основний чинник виникнення такої тенденції. За результатами дескриптивного аналізу проектів конкурсу та інтерв'ю з їхніми авторами, виокремлено чинники, що впливають на кількість шкільних проектів. Виявлено, що керівництво школи рідко ініціює подання проектів, натомість найактивнішою групою авторів таких проектів є батьки учнів. Іншими основними чинниками, які сприяють великій кількості шкільних проектів, є попередній досвід участі в конкурсі, кооперація з громадськими ініціативами і депутатами, прозорість інструменту і гарантії реалізації задуму.

Ключові слова: бюджет участі, громадський бюджет, заклади середньої освіти, Києва.

Кількість слів: 8966

ВСТУП

Партисипативне бюджетування (або громадський бюджет чи бюджет участі) є процесом, під час якого мешканцям міста чи об'єднаної територіальної громади надається можливість обирати, яким чином буде витрачено певну частку місцевого бюджету. Партисипативне бюджетування, як правило, може реалізовуватися за ініціативи органу місцевого самоврядування. Серед багатьох функцій цього інструменту, зокрема, підвищення прозорості публічного управління та сприяння активності громадян. Однією з найбільших переваг його застосування вважається створення ефективного майданчика для мешканців міста, який дає їм змогу висловлюватися щодо своїх потреб й інтересів та впливати на визначення пріоритетів врядування.

Бюджет участі Києва відбувається у вигляді конкурсу проєктів розвитку міста, які подаються містянами, і де переможці визначаються за результатами голосування жителів. За кілька років існування конкурсу в Києві на перший план виступає тенденція до збільшення кількості пропозицій проєктів, які стосуються комунальних закладів середньої освіти (шкіл, гімназій, ліцеїв тощо). Активність у цьому напрямі значно вирізняється за кількістю поданих проєктів поміж усіх інших проєктів-учасників. Це відбувається, не дивлячись на відсутність специфічних умов участі в конкурсі, які могли б вплинути на виникнення подібної ситуації. Моя гіпотеза полягає в тому, що основним чинником, який сприяє цій тенденції, є активне залучення адміністрації комунальних закладів середньої освіти Києва до участі в громадському бюджеті міста з метою використання його як додаткового інструмента залучення коштів. Для перевірки цього припущення у даній роботі я виокремлюю чинники, які потенційно можуть впливати на зростання кількості проєктів, бенефіціарами яких є комунальні заклади середньої освіти Києва, у конкурсі партисипативного бюджетування міста, для визначення того, наскільки вплив адміністрації (як один з таких чинників) є визначальним.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Існує багато варіацій механізму реалізації інструменту громадського бюджету у світі, як-от публічні консультації, обговорення, залучення громадськості до бюджетних комісій тощо. Хоча деякі деталі імплементації бюджету в різних містах України відрізняються (наприклад, категорії проєктів, точна процедура голосування тощо), основні принципи однакові. Українська модель передбачає проведення конкурсу, де будь-який житель міста чи об'єднаної громади може подати чи підтримати проєкт, спрямований

на поліпшення життя в їхній громаді. У разі, якщо проєкт набере необхідну кількість голосів, він має бути реалізований місцевою владою та за рахунок місцевого бюджету. Такий підхід популярний зокрема серед країн Східної й Центральної Європи (як-от у Чехії, Словаччині, Польщі, Грузії), (Kębłowski, & Crieckingen, 2014, p. 370).

Участь комунальних закладів у партисипативному бюджетуванні часто розглядається дослідниками як негативний феномен, який ставить під сумнів фактичну демократичність процесу та його здатність уповноважувати на дії (англ. empower) широкі групи населення. Так, згідно з концепцією керованої участі громадян у процесі прийняття рішень при розподілі частин бюджетних коштів, жителі міста частіше знаходяться в ролі “споживачів”, обираючи готові варіанти серед запропонованих муніципальними установами проєктів, ніж є виробниками нових пропозицій та ідей розвитку міста/району. Деякі комунальні установи таким чином намагаються закрити прогалини в фінансуванні (Su, 2018, p.12). Навіть якщо певні проєкти є ініціативою “знизу”, пропозиції від установ мають вищі шанси на успіх, бо їхні автори використовують свій професійний досвід для підготовки технічно правильного і конкурентоспроможного проєкту (Su, 2018, p.16).

Крім цього, критична література також звертає увагу на завуальовані спроби влади забезпечити легітимність власних політик за допомогою лобіювання їх реалізації нібито за ініціативою громадськості. Подібна політика може набувати форму так званого “організованого насильства” під час процесу партисипативного бюджетування з боку місцевих установ, наділених повноваженнями (Silver, et al., 2010, p. 464). Наприклад, у Польщі, де модель бюджету участі подібна до української, активні жителі міст потерпають від втручання представників влади в хід процесу, а також від вибіркової реалізації проєктів-переможців; часто в реальності підтримуються пропозиції лише тих громадян, які є лояльними до влади (Kębłowski, & Crieckingen, 2014, p. 375).

Наявність схожих тенденцій в Україні також уже була частково досліджена в літературі. Зокрема, занепокоєння через домінування в процесі добре організованих груп бенефіціарів висловлювалося щодо партисипативного бюджетування в Чернігові. Місцеві комунальні установи (які в змозі використовувати адміністративний ресурс для підтримки власних проєктів) отримували більшість грошей із загального фонду бюджету участі (Klimovský, & Grynchuk, 2017, p. 24). Проте в роботі не пояснювалося, чому ці комунальні заклади залучають кошти саме через інструмент партисипативного бюджету. Подібно можна охарактеризувати ситуацію в Одесі, де дуже активними в процесі підготовки та подання проєктів є команди з оточення депутатів місцевої ради та комунальні заклади. У цьому випадку

містяни вважають, що така ситуація великою мірою спричинена непрозорістю умов участі в конкурсі, а також корумпованістю місцевого самоврядування (Хуткий & Аврамченко, 2019, р. 25). Однак питання того, чому ці групи використовують саме бюджет участі й чого вони прагнуть таким чином досягти, залишається малодослідженим.

В Україні закріплення партисипативного бюджетування на законодавчому рівні відсутнє, тож громади, які впроваджують цей інструмент (станом на 2019 рік таких вже більше 150¹), розробляють власні вимоги і особливості його втілення. Так, згідно з Положенням про громадський бюджет міста Києва, брати участь у конкурсі мають право тільки фізичні особи, тобто пряма участь комунальних закладів середньої освіти виключається (Положення про громадський бюджет, 2016). Проте така норма не виключає можливості установ виявляти свою ініціативу через подання проєктів на їхню користь третіми особами. Брати участь у конкурсі можуть громадяни України, іноземці і особи без громадянства, які мають право на проживання в Україні на момент подання проєктної пропозиції та досягли 16-річного віку (Положення про громадський бюджет, 2016). Команда проєкту, яка може складатися з однієї людини чи групи осіб, може залучатися підтримкою інших фізичних чи юридичних осіб (наприклад, громадських ініціатив/організацій чи приватних підприємств).

Наявність тенденції до зловживання повноваженнями в рамках бюджету участі Києва вже була помічена й тими, хто розробляє політику в даній сфері. Так, перед стартом конкурсу в 2020 році було дещо змінено вимоги до поданих проєктів. Відтепер обов'язковою умовою для проєктів, що подаються на конкурс, стала загальнодоступність їхніх результатів (Положення про громадський бюджет, 2016). Формально ця умова існувала раніше, але в 2020 році громадська бюджетна комісія детальніше її роз'яснила з метою запобігання зловживань цим інструментом, у першу чергу, закладами освіти (не тільки середньої, а також дошкільної і позашкільної). Більшість членів громадської бюджетної комісії (ГБК) вважають, що виділення коштів з фонду бюджету участі на ті проєкти, бенефіціарами яких може стати лише обмежена група людей, суперечить самому сенсу партисипативного бюджетування.

Проблема негативного втручання комунальних установ і носіїв владних повноважень у процес партисипативного бюджетування вже присутня в дослідницькій дискусії світу. Причинами таких випадків часто стає, зокрема, пошук додаткового джерела фінансових надходжень, легітимація окремих

---

¹ Було враховано лише міста і ОТГ, які використовують онлайн-платформи бюджету участі budget.e-dem.in.ua і <https://pb.org.ua>. Ця кількість не є вичерпною, бо деякі міста використовують власні платформи (наприклад, Івано-Франківськ і Одеса).

політик і прагнення до утримання влади. В Україні також починає розглядатися подібна проблематика, проте наразі відсутній більш глибокий аналіз чинників її виникнення.

ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

Дане дослідження складається з двох частин. Для формування кращого розуміння ситуації з громадським бюджетом Києва було детально проаналізовано проєктні пропозиції, які були подані до участі в конкурсі “Громадський проєкт” міста Київ з 2016 по 2019 роки (генеральна сукупність першого компоненту дослідження). Зокрема, було окреслено характеристики проєктів, що були подані, та проєктів, що одержали перемогу. Друга частина дослідження полягає у вивченні чинників, які спонукали авторів проєктів, бенефіціарами яких були комунальні заклади середньої освіти (КЗСО) в 2016-2019 роках (генеральна сукупність другого компоненту), подавати проєкти для загальноосвітніх навчальних закладів. Для того, щоб зрозуміти, яку роль відігравала адміністрація шкіл у цьому процесі, я не обмежувалася виключно питаннями про вплив керівництва шкіл, а окреслила коло можливих факторів та досліджувала кожен з них. Для цього було проведено 13 глибинних інтерв’ю.

Для опрацювання питання щодо того, чи дійсно в конкурсі “Громадський проєкт” міста Київ серед усіх проєктів-учасників більше таких, бенефіціарами яких є КЗСО, був використаний *метод дескриптивної статистики*. Для цього, для початку, залучений фахівець зібрав інформацію про всі 4,021 проєкти, які були подані до участі в конкурсі у 2016-2019 роках та опубліковані на сайті «Бюджет участі | Громадський Проєкт Київ», у розділі “Проєкти” -> “На мапі” (Бюджет участі | Громадський Проєкт Київ, 2020). За допомогою інструментів розробника в браузері Google Chrome були знайдені дані для кожного року у вигляді JSON-подібного об’єкту (формат зберігання даних, який передбачає можливість кількарівневих вкладень). Після завантаження цієї інформації, за допомогою скрипту, написаного мовою програмування Python, дані були конвертовані в єдину xlsx-таблицю. Подальшу обробку даних та візуалізацію результатів я проводила самостійно за допомогою мови програмування R і програми RStudio, а також програми Tableau.

На початку роботи з даними в RStudio були активовані бібліотеки, необхідні для завантаження, маніпуляції та візуалізації даних: `gsheet`, `lubridate` і `xlsx`. Потім, у завантаженій таблиці, колонка зі статусом і категорією проєктів була перетворена в фактор, колонка з датою з числового формату в формат

“Date”. До проєктів-переможців були зараховані ті, що мають статус “на реалізації”, “реалізований” та “реалізація провалилась”, оскільки всі вони є фактично переможцями конкурсу. Проєкти з усіма іншими статусами (“брав участь” і “відхилений”) були згруповані як проєкти-учасники.

Ідентифікація проєктів, бенефіціарами яких є КЗСО, спочатку проводилася шляхом виокремлення із загального масиву даних проєктів, які містять у своїй назві ключові слова чи аббревіатури, які вказують на приналежність проєкту до даної категорії. У поєднанні з так званими регулярними виразами (символи, які дозволяють шукати повторювані/типові патерни в текстах), були використані такі пошукові терміни: школ, шкіл, ліцей, зш, сш, гімназія, нвк, зош, шк, нрц, сзш, evorank², ззсо, шдс³. Проте такий пошук проєктів КЗСО виявився не вичерпним - до аналізу не потрапили б ті проєкти, які не містять “очевидних” ключових слів-індикаторів у своїй назві як, наприклад, “Заміна вікон на металопластикові” (Тюпа, 2019), або проєкти, які потрапили до вибірки, але не стосуються жодної із середньоосвітніх шкіл (наприклад, проєкт “Еко-школа Дніпровського району” (Шутенко, 2019). Через це далі була вручну проведена перевірка правильності визначення приналежності проєкту до потрібної категорії: всього таких проєктів виявилось 1,293 одиниць.

Після цього в основній xlsx-таблиці було створено окрему колонку, куди внесено нову категоріальну змінну “school”/”other” для індикації того, чи підпадає даний проєкт під ключові слова чи ні. Далі отримана таблиця була експортована в форматі .xlsx, і в ній була здійснена ручна перевірка правильності визначення приналежності проєкту до потрібної категорії (ручна заміна неправильно визначених змінних “school”/”other”). Умовно, в подальших кроках, називатимемо перший тип проєктів (“school”) шкільним. Додатково вручну, в залежності від опису змісту пропозиції, кожному проєкту був присвоєний один з тегів тематичного спрямування: спорт, ремонт, вільний простір, закупівля обладнання, дитячі майданчики, шкільний бюджет участі або інше; адже категорія, першопочатково надана проєкту, не завжди відповідає його фактичному змісту. Наприклад, проєкт “Територія здорового способу життя!”, яким передбачалося встановлення тренажерів на території ліцею, поданий в конкурсній категорії “Освіта” (Новосьолов, 2019). На основі оновленої таблиці отримані дані далі були візуалізовані в Tableau.

Під час аналізу були використані такі категорійні змінні, як:

---

² Проєкти під загальною назвою EVORANK подаються однією командою (EVORANK | Конкурс шкільних проєктів, 2020). Хоча існують інші подібні ініціативи, термін першопочатково потрапив до пошукового запиту через частоту згадувань у даних.

³ Параметри пошуків не враховують регістр (англ. case-insensitive), тож написання великими/малими літерами не має значення.

- статус проєкту: брав участь, реалізований, на реалізації, реалізація провалилася, відхилений;
- спрощений статус проєкту: переможець, учасник;
- наявність зв'язку з комунальним закладом середньої освіти: шкільний, інші (проєкти, які не підпадають під категорію “шкільні”);
- конкурсна категорія проєкту: Безпека, Дороги та транспорт, Культура і туризм, Екологія, Освіта, Охорона здоров'я, Соціальний захист, Спорт, ІТ (інформаційні технології), Громадянське суспільство, Комунальне господарство і енергозбереження, Публічний простір, Інше;
- категорія тематичного спрямування: спорт, ремонти, вільний простір, закупівля обладнання, дитячі майданчики, шкільний бюджет участі, інше;
- рік проведення конкурсу: 2016, 2017, 2018, 2019;
- прізвище, ім'я і по-батькові автора проєкту;
- назва проєкту.
-

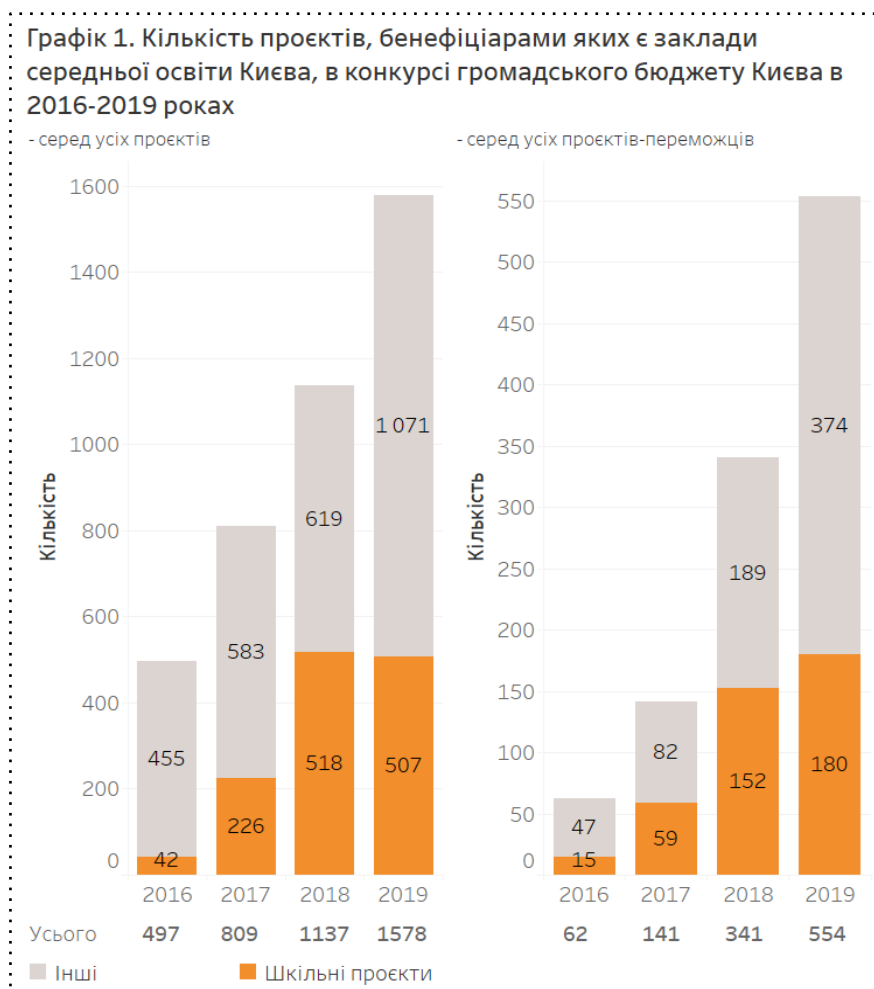
Для другого етапу дослідження були проведені інтерв'ю з авторами проєктів конкурсу громадського бюджету, бенефіціарами яких були комунальні заклади середньої освіти Києва. Усього було проведено 13 напівструктурованих інтерв'ю (2 офлайн- і 11 в онлайн-форматі); кільком респондентам задавалися уточнювальні запитання онлайн. Основу інтерв'ю становить перелік із 11 питань (Додаток 3), однак у процесі часто задавалися інші уточнювальні запитання. У середньому, інтерв'ю тривали 36 хвилин. Інтерв'ю проводилися з 17 лютого до 8 березня 2020 року. Кожне інтерв'ю транскрибувалося в текст. Респонденти були проінформовані щодо мети дослідження та погодилися, щоб їхні відповіді були використані в роботі. До вибірки увійшли: автори виключно проєктів-переможців або проєктів, що програли, і такі, що мали змішаний досвід (більшість респондентів); батьки вихованців закладів, представники громадських ініціатив, депутатських команд й адміністрації школи міста; автори проєктів, які стосуються тільки закладів середньої освіти, і автори проєктів різного напрямку. Також враховувалися такі характеристики, як тематичне спрямування і кількість поданих конкурсних пропозицій. Список респондентів наведено в Додатку 2. Отримані дані були опрацьовані за допомогою контент-аналізу в програмі ATLAS.ti Cloud, яка дозволяє вручну анотувати інформацію та систематизувати результати.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дескриптивного аналізу конкурсних проектів

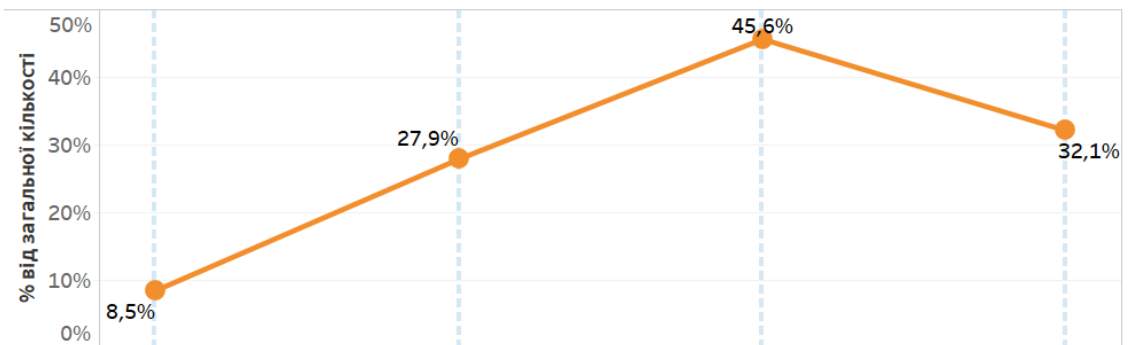
На першому етапі були отримані всі дані, доступні для завантаження через сайт “Бюджет участі | Громадський Проект Київ” у розділі “Проекти”, де кожному року проведення Громадського Бюджету присвячена окрема підсторінка з переліком поданих проектів та інформацією щодо них (Бюджет участі | Громадський Проект Київ, 2020).

Наступним кроком було перевірено, чи дійсно шкільні проекти переважають серед інших проектів-учасників та проектів-переможців бюджету участі за кількістю в громадському бюджеті Києва з 2016 року (з моменту його заснування). Для цього були створені дві візуалізації, на яких відображена: а) номінальна кількість у кожному році шкільних і нешкільних проектів, як серед усіх учасників, так і серед переможців (Графік 1); б) частка шкільних проектів серед усіх поданих проектів і серед проектів-переможців (Графік 2).

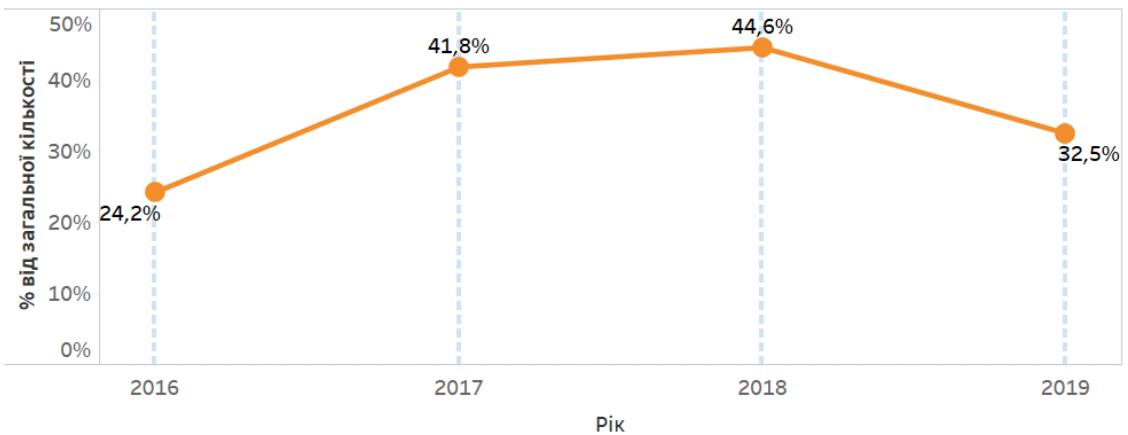

Графік 2. Частка проєктів, бенефіціарами яких є заклади середньої освіти Києва, в конкурсі громадського бюджету Києва в 2016-2019 роках

- серед усіх проєктів

- серед усіх проєктів-переможців

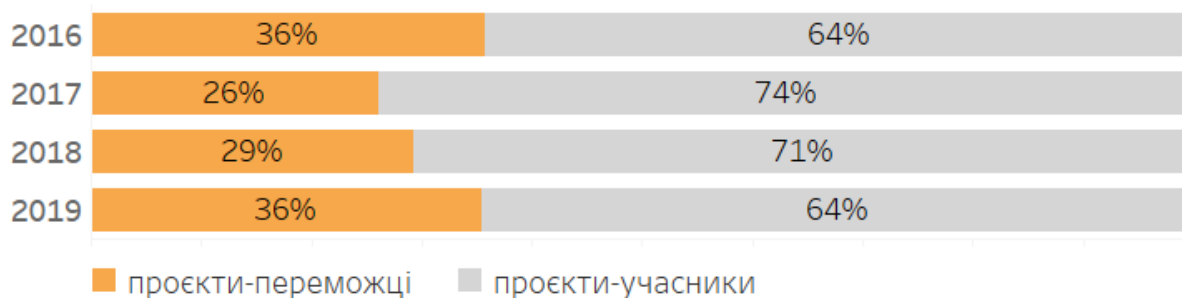

Виходячи з отриманої інформації, порівняно з першим роком функціонування конкурсу, номінальна кількість шкільних проєктів до 2018 року стрімко збільшилася (з 42 до 518), а в 2019 році їх кількість зменшилася на 11 у порівнянні з попереднім роком. Та загалом тенденція до збільшення номінальної кількості шкільних проєктів-переможців зберігається протягом усіх років проведення конкурсу. Додатково варто враховувати, що кожного року розмір виділених на громадський бюджет коштів також зростає (з 50 млн у 2016 році до 170 млн гривень в 2019-му) (Положення про громадський бюджет, 2016). Оскільки загальна кількість проєктів в громадському бюджеті Києва з часом також зростала, важливо уточнити, що частка шкільних проєктів серед усіх також збільшувалася: якщо в 2016 році вона становила 8,5%, то в 2018 році вона досягла свого піку - 45,6%. Серед проєктів-переможців спостерігається збільшення вдвічі частки шкільних проєктів на другий рік конкурсу (2017), уповільнення темпу зростання в 2017-2018 роках і спад у 2019-му.

Графік 3 демонструє, що серед усіх поданих шкільних проєктів, щороку перемагає приблизно третина (26-36%). Такий показник успішності, разом зі

збільшенням номінальної кількості шкільних проєктів, може бути свідченням того, що вони є затребуваними серед мешканців міста, адже ті віддали за них велику кількість голосів.

Графік 3. Частка успішних проєктів серед усіх проєктів, бенефіціарами яких є заклади середньої освіти Києва, в конкурсі громадського бюджету Києва в 2016-2019 роках

Попередньо створені категорії даних для шкільних проєктів також були використані для візуалізації їх розподілу за тематичним спрямуванням (Графік 4). Тверду першість серед спрощених типів зберігає напрям закупівлі обладнання (найчастіше мультимедійної і комп'ютерної техніки) - у 2019 році кількість таких проєктів сягнула майже половини від усіх шкільних (найменша їх частка була в 2018 році - 18%, проте номінальна кількість зросла порівняно з попереднім роком). У 2019 році зафіксовано збільшення кількості проєктів цього напрямку більш ніж удвічі у порівнянні з попереднім роком. У перші два роки конкурсу найбільш поширеними були також проведення ремонтних робіт (наприклад, оновлення харчоблоків чи заходи з утеплення закладу) і спорт (спортивні майданчики, знаряддя тощо). Протягом наступних років кількість пропозицій у цих напрямках залишалася на одному рівні, проте їхня частка серед усіх шкільних проєктів зменшувалась. Облаштування дитячих майданчиків і створення нових публічних просторів є найменш представленими напрямками за часткою від усіх поданих проєктів. Їх кількість зростає, проте значно повільніше за інші напрями.

Графік 4. Розподіл шкільних проєктів за тематикою в бюджеті участі Києва в 2016-2019 роках

- номінальна кількість					- частка серед усіх шкільних проєктів за рік				
	2016	2017	2018	2019		2016	2017	2018	2019
Вільні простори		6	9	11	Вільні простори		3%	2%	2%
Дитячі майданчики	3	8	12	16	Дитячі майданчики	7%	4%	2%	3%
Закупівля обладнання	14	65	91	209	Закупівля обладнання	33%	29%	18%	41%
Інше	4	10	12	13	Інше	10%	4%	2%	3%
Ремонти	7	50	26	61	Ремонти	17%	22%	5%	12%
Спорт	14	77	68	76	Спорт	33%	34%	13%	15%
Шкільний бюджет участі		10	300	121	Шкільний бюджет участі		4%	58%	24%
Усього	42	226	518	507	Усього	100%	100%	100%	100%

Окрему увагу варто звернути на проєкти EVORANK і ГБ-Kids, які позначені на Графіку 4 як “Шкільний бюджет участі”. Такі проєкти пропонують проведення окремого конкурсу бюджету участі для шкіл - виділення для закладу певної суми коштів, спосіб витрати яких визначають самі школярі. Їхні ініціатори пропонують представникам шкіл допомогу з розробкою і подачею проєктів для громадського бюджету. Уперше такі проєкти з’явилися в 2017 році; уже наступного року їх абсолютна кількість та відносна частка перевершили всі інші проєкти (300 одиниць і 58% відповідно), та після цього зменшилася більш ніж удвоє. Велика кількість подібних проєктів була подана до участі в громадському бюджеті невеликою групою авторів. Так, Таблиця 1, у якій відображено розподіл авторів за кількістю поданих проєктів, демонструє, що троє найактивніших авторів стали ініціаторами 415 проєктів у 2016-2019 роках - майже третини від загальної кількості шкільних проєктів. Перегляд даних в основі таблиці виявив, що вони є лідерами команд, відповідальних за подання проєктів останнього типу (шкільні бюджети участі). Ця інформація стала важливою при формуванні вибірки для проведення інтерв’ю, оскільки респонденти з даної категорії можуть мати велике значення для пошуку відповіді на питання дослідження.

Таблиця 1. Розподіл авторів за кількістю поданих проєктів в конкурсі громадського бюджету в 2016-2019 роках	
Кількість поданих проєктів	Кількість авторів
1	228
2	82
3	31
4	18
5	11
6	4
7	5
9	2
10	1
11	1
12	2
13	2
24	1
25	1
30	1
39	1
100	1
155	1
160	1

Всього в конкурсі взяли участь 394 унікальних автора. Таблиця 1 демонструє, що більшість подали один або два проєкта: 228 авторів висунули на конкурс по одній пропозиції, 82 автори - по два проєкти (18% та 13% від усіх шкільних проєктів відповідно). Однак розподіл показує лише участь автора в якості лідера команди проєкту, хоча він також міг бути й членом команди іншого проєкту⁴. Крім того, автор міг брати участь у конкурсі з нешкільним проєктом. Це означає, що фактичний досвід участі в громадському бюджеті кожного автора і кількість афілійованих з ним проєктів можуть бути більшими, ніж це відображено на графіку. Поміж тим, для репрезентативності результатів інтерв'ю було важливо провести розмову з авторами, які подали незначну кількість проєктів у конкурсі, оскільки їхні проєкти можуть бути більш унікальними і оригінальними.

Варто зазначити, що існують серійні проєкти: їхніми ініціаторами є одна команда авторів, вони мають однакове наповнення, але стосуються різних навчальних закладів. Крім проєктів Evorank і ГБ-Kids, такими є, зокрема,

⁴ На жаль, використані дані не дають можливості отримати інформацію щодо всіх членів команд проєктів.

ініціативи “Взаємодія” (Ярмоленко, 2019) - 30 проєктів за всі роки конкурсу, чи “STEM – освіта в школі” (Онуфрійчук, 2019) - 9 проєктів. Автори ініціатив серійних проєктів представляють добре організовані групи містян, що також було враховано при формуванні вибірки.

Більшість проєктів стосуються матеріальних благ - проведення ремонтів, купівлі обладнання, харчування тощо. Суто освітні проєкти й організація заходів, навпаки, значно відстають за кількістю. Через це важливо, щоб у вибірці респондентів другого етапу дослідження були представлені й автори останніх типів проєктів.

Підсумовуючи отримані результати, можна говорити про помітне збільшення кількості шкільних проєктів як номінально, так і їхньої частки серед усіх проєктів конкурсу. Найбільш поширеними за тематичним спрямуванням є інфраструктурні рішення для закладу: закупівля обладнання, покращення умов заняття спортом, ремонтні роботи, а також проведення шкільного бюджету участі. Окремими авторами було подано помітно більше проєктів, ніж у середньому на одного автора. Найчастіше, це вказує на ініціаторів серійних однотипних проєктів, які стосуються різних закладів середньої освіти.

Для виокремлення того, що саме сприяє збільшенню кількості шкільних проєктів, було проведено інтерв'ю, які представлено в наступній частині роботи. За результатами інтерв'ю було визначено, яким чином і наскільки адміністрація комунального закладу середньої освіти впливає на збільшення кількості шкільних проєктів у громадському бюджеті міста, а також створено перелік інших чинників, які можуть цьому сприяти.

Вплив адміністрації школи на представлення закладу в конкурсі громадського бюджету

Правила участі в громадському бюджеті не забороняють керівництву закладів освіти і представникам адміністрації закладів брати участь у конкурсі. Та результати інтерв'ю свідчать про те, що представники адміністрації шкіл рідко подають проєкти до участі. У той же час директори можуть спонукати батьків чи співробітників до подачі проєктів для закладу. “З самого початку нас підштовхувала все ж таки директор, просила розібратися, що це за можливість. (...) Того року ми подали проєкти, але не пройшли експертизу і далі вже ніхто не наполягав на своєму. А потім вже я підключилася..” - Респондентка 4. Додатково, адміністрація шкіл може підтримувати батьків у підготовці проєктів, виходячи з власного професійного досвіду.

У результаті проведених інтерв'ю було виявлено, що найбільш активною групою авторів шкільних проєктів є батьки школярів - вони часто проявляють ініціативу в поданні шкільних проєктів. Частіше це представники батьківських комітетів, які є добре організованими і вже до цього брали активну участь у житті школи й співпрацювали з адміністрацією закладу.

Керівництво школи є безпосередньо зацікавленою стороною, адже для них участь у громадському бюджеті є можливістю задовольнити непершочергові потреби закладу зусиллями переважно інших ініціативних груп. “Наша школа в жахливому стані, бо їй дуже багато років. Коли гроші виділялися, директор направляла їх на каналізацію, на дах. Та батьки цього не бачать (...) Якби вона зробила під школою майданчик - вони б побачили. Але гроші направлені туди, де вони найбільш потрібні, а батькам хочеться швидкий результат”, - Респондентка 10.

Загалом, проактивна позиція директора є важливою складовою частиною для розробки успішного проєкту. Додатково директор може використовувати свій авторитет для того, щоб залучити до голосування якомога більше людей: як батьків, так і співробітників. “Буває, що в школі є гарна команда, де разом працюють і керівництво, і батьки, і вчителі. Такі школи є прикладом того, що управлінці можуть об'єднати вчителів і батьків, які дуже рідко знаходять спільну мову.”, - Респондентка 1.

Поміж тим, Положення про громадський бюджет передбачає, що керівник/керівниця навчального закладу має погодити майбутні дії в рамках проєкту і надати гарантійного листа на знак підтвердження цього (Положення про громадський бюджет, 2016). У разі відсутності такого підтвердження проєкт буде відхилено. Тож керівництво має право відхиляти проєкти, які, наприклад, суперечать їх баченню розвитку й пріоритетів школи, і це є їхньою можливістю впливу. Це також може стосуватися й співпраці з громадськими організаціями та ініціативами: директор закладу може дозволити або не допустити реалізацію проєкту на своїй території, якщо до неї залучені треті особи.

Адміністрація шкіл може звертатися до громадських активістів чи депутатів, які вже мають досвід участі в громадському бюджеті, щоб ті розробили і подали проєкт на користь школи. Додаткова цінність активістських ініціатив також полягає в тому, що вони допомагають школам подавати спеціалізовані технічні проєкти, для яких потрібно мати певні компетенції та експертизу. “Для того, щоб подати проєкт заміни лінолеуму експертиза чи фаховість не потрібна; а для того, щоб зробити більш осмислений інтелектуальний проєкт, необхідні певні аналітичні чи інші навички й розуміння конкретних речей” - Респондент 2. Це можуть бути, наприклад, проєкти створення спеціалізованих шкільних спортивних центрів,

інклюзивного шкільного подвір'я тощо. Таким чином можна вирішувати також і ті проблеми, які безпосередньо не підпадають під фінансування освітньої сфери (наприклад, безпечний пішохідний перехід поруч зі школою). Від адміністрації та їхньої спроможності до належної комунікації та підтримки ініціаторів проєктів залежить успішність проєкту й продовження співпраці у подальшому.

Проте не всі шкільні адміністрації хочуть підтримувати ініціативи, які їм пропонують активісти. “Для когось наша пропозиція була не на часі, хтось мав свої проєкти і вони не були готові працювати з нами й ризикувати (...) Багато хто змінює свою думку, коли побачить реалізацію”, - Респондентка 1. Певні школи не проти співпрацювати з громадськими ініціативами, однак неготові займатися збором голосів за проєкти, тому відмовляються від участі в конкурсі. “Або принесіть нам відразу ці гроші, і ми все купимо, або ми не будемо брати в цьому участь”, - Респондентка 11.

Учителі виступають ініціаторами проєктів, пов'язаних з переобладнанням навчальних кабінетів, а також співпрацюють з батьками школярів, щоб донести свої потреби і допомогти в підготовці конкурсної пропозиції. Кількість учителів серед авторів є незначною - вони більше співпрацюють з батьками учнів, консультуючи останніх у розробці проєктів, що стосуються вдосконалення освітнього процесу (найчастіше це закупівля додаткового обладнання для навчальних класів). “Це є проблемою закладу, якщо вчитель подає якісь капітальні роботи. Це говорить про те, що лише вчителю це потрібно (...). Значить адміністрація школи погано спілкується зі своїми вчителями та не йде їм назустріч”, - Респондентка 9.

Додатково варто зазначити, що керівництво школи й учителі спочатку ставляться до подібних інструментів залучення коштів із застереженням, тож підтримка й поштовх зі сторони часто бувають необхідними для їх подальшої участі в процесі. Успішна реалізація проєктів громадського бюджету в школах також сприяє появі нових проєктних пропозицій й від інших навчальних закладів. Такі приклади допомагають майбутнім потенційним учасникам отримати довіру до цього інструменту, або взагалі дізнатися про можливість його використання для задоволення потреб закладу. “Скепсис потихеньку з роками почав пропадати, бо на початку було складно - люди просто ігнорували наші запити, не вірили”, - Респондент 8.

Під час етапу голосування за проєкти, які стосуються школи, адміністрацією можуть застосовуватися недемократичні стимули задля отримання підтримки батьків. Наприклад, адміністрація може поставити батьків перед вибором: реалізувати потрібний проєкт за власний кошт, або ж отримати фінансування за допомогою громадського бюджету міста. Проте, за словами респондентів, подібних випадків використання примусу лише

незначна кількість, тож це радше винятки, ніж загальнопоширена практика. Загалом школи майже не мають можливостей для контролю участі батьків у процесі. “Якби ми голосували офіційно листочком, то адмінресурс можна було б застосувати (...). Змусити проголосувати батьків ніхто фізично не може, немає важелів впливу. Єдине, що ти можеш - просити”, - Респондентка 1.

Керівництво закладу, зацікавлене в перемозі проєкту, часто застосовує адміністративний ресурс задля поширення закликів підтримати проєкт (через проведення загальних батьківських зборів, розповсюдження інформації за допомогою вчителів тощо), проте без застосування примусу в цьому процесі. Директори шкіл можуть розповідати батькам і колективу про проєкт, і вже від авторитету й довіри до адміністрації залежить можлива підтримка з їхнього боку. “Я координую вчителів, батьків, інші групи підтримки. У свою чергу, так само роблять вчителі з батьками, так само батьки на своїх роботах, із сусідами і так далі (...). У першому році треба було йти особисто до кожної людини, яка тебе знає - тільки довіряючи тобі як людині могли проголосувати”, - Респондентка 12. Одна з респонденток зазначила, що їм легко брати участь у подібних платформах через прозорість і відкритість комунікації між адміністрацією та батьками в їхній школі.

Батьки активно підтримують шкільні проєкти, оскільки, по-перше, особисто зацікавлені у створенні ліпших умов у навчальному закладі для власних дітей, і, по-друге, вони мало або необізнані щодо інших проєктів. “Частково нам (авторам шкільних проєктів) легше збирати голоси за рахунок того, що школа має теплі контакти з тими, хто голосує. (...) Коли школи звинувачують у тому, що вони не підтримують соціальні проєкти, то я питаю, а чи говорили ви зі школами. Бо ні в кого немає часу сидіти й вивчати ці проєкти. Якщо ініціатор дійсно зацікавлений у перемозі, то людина розповідатиме це й аудиторії школи також”, - Респондентка 1.

Також, наприклад, команди шкіл можуть домовлятися між собою щодо взаємопідтримки в голосуванні за свої проєкти. Таким чином, декілька добре організованих груп підтримують проєкти і підвищують шанси на перемогу - застосування примусу через адмінресурс не є потрібним.

Тематичне спрямування шкільних проєктів значно залежить від ефективності управління закладом освіти: школи з ефективним керівництвом мають набагато менше проєктів, що стосуються ремонтних робіт і капітальних видатків, і більше концентруються на інноваційних освітніх ідеях. “У активного директора все нормально і з санвузлами, і з вікнами в школі. Бо він буде вибивати кошти на ремонт і закупівлю обладнання. (...) Але є директори, які не хочуть такого робити, або не вміють чи не вірять; або ще гірше - прокатують ці кошти..”, - Респондент 8. Така проактивна позиція керівництва може проявлятися в продуктивній співпраці з депутатами місцевої ради і

Верховної Ради, бізнесом, а також в участі в різних програмах розвитку школи. “Ми запрошуємо депутатів, коли вони складають перелік робіт на наступний рік - щоб були закладені не просто проєкти “для галочки”, а те, що нам справді потрібно (минулого разу ми обрали актовий зал)”, - Респондентка 9. Одна з респонденток розповіла, що їхня школа отримала значну грошову підтримку на ремонт спортивної зали від випускників закладу.

Адміністрація школи може впливати на вибір тематики проєкту батьками учнів, пропонуючи конкретні ідеї, які можна реалізувати за допомогою бюджету участі. Найчастіше їхні пропозиції стосуються нагальних потреб закладу й того, що складно або неможливо реалізувати напряму за кошти бюджету, виділеного на освіту (як-то оновлення інфраструктури, встановлення відеоспостереження, купівля комп'ютерної техніки). Батьки, зазвичай, виступають із більш креативними ідеями, які стосуються інновацій в освітньому середовищі: нове обладнання до кабінетів природничих наук і нові освітні програми, вільні простори, тематичні гуртки тощо). “Може прийти мама і запропонувати зробити інноваційний speaking club, а директор говорить, що краще в цьому році замінити харчоблок, а потім вже щось інноваційне”, - Респондентка 6.

Районні управління освіти Києва, зазвичай, не стимулюють заклади освіти брати участь у конкурсі. У разі перемоги шкільного проєкту, з великою ймовірністю, вони стануть тими розпорядниками бюджетних коштів, які відповідальні за реалізацію проєкту. Така робота, особливо враховуючи обов'язкову вимогу щодо співпраці з автором, є додатковим навантаженням для них. “Мені здається, що в нашому Подільському відділі освіти були не зацікавлені в наших проєктах. Добре, що не заважали”, - Респондент 3. У той же час респонденти окремо зазначали, що відділ освіти Шевченківського району надає свою підтримку у вигляді експертизи і приміщень для зборів потенційних авторів (але сама ініціатива пішла від батьківського самоврядування району). “Вони говорять, що не можуть допомогти фінансово, тож компенсують це такою-от організаційною підтримкою”, - сказала респондентка, яка представляє батьківське самоврядування.

Важливий фактор, який впливає на вірогідність участі закладу в конкурсі - це розмір самого закладу. Школи з меншою кількістю учнів (і відповідно батьків, які мають право голосу) мають менше потенційних ініціаторів та меншу аудиторію виборців. Через це малі заклади частіше беруть участь у конкурсі з проєктами меншого бюджету, щоб мати більше шансів на перемогу. Додатково варто зазначити, що заклади освіти можуть подавати один задум, що вимагає значної суми коштів на свою реалізацію, у вигляді декількох малих проєктів (в одному конкурсному році чи пропонувати поетапну реалізацію). Це також робиться для того, щоб збільшити свої шанси

на перемогу в громадському бюджеті й впливає на збільшення кількості шкільних проєктів.

Підсумовуючи, можна сказати, що адміністрації шкіл міста не є активно залученими до участі в громадському бюджеті. Проте вони мають важелі формального і неформального впливу на представлення закладу в конкурсі іншими ініціативними групами, як-то батьків учнів, представників громадськості й місцевих мешканців. Ці важелі можуть використовуватися з метою як впливу на вибір тематики проєкту й отримання ним необхідної для перемоги кількості голосів, так і на ймовірність співпраці з потенційними авторами.

Інші чинники участі шкіл в конкурсі громадського бюджету

За результатами проведених інтерв'ю з авторами проєктів, що стосуються шкіл, вдалося виокремити додаткові чинники, які сприяють збільшенню кількості шкільних проєктів. Ці чинники базувались на припущеннях, зроблених внаслідок аналізу літератури та дослідження специфіки поданих проєктів, однак вони перевірялись та доповнювались власне під час інтерв'ю, а згодом були систематизовані в декілька груп. Під час дослідження, зокрема, перевірялося, як впливає попередній досвід участі в громадському бюджеті та інших конкурсах/програмах авторів шкільних проєктів на їх готовність подавати свій проєкт вперше чи продовжувати свою участь у майбутньому. Також вдалося виокремити, що спонукає до вибору саме інструменту громадського бюджету для задоволення своїх потреб і які групи авторів додатково впливають на кількість шкільних проєктів у конкурсі.

Наявність попереднього досвіду

Результати інтерв'ю показали, що як успішний досвід участі в громадському бюджеті (тобто одержання проєктом коштів та успішна його реалізація) так і неуспішний часто спонукає авторів брати участь у конкурсі в майбутньому. Причиною цього є отримані знання про те, як організований процес, як розробити проєкт із більшими шансами на успіх і провести його агітаційну кампанію. “Минулорічна участь додала мені об'єктивності - тепер я реально оцінюю свої можливості”, - Респондентка 11. Участь в якості члена команди проєкту аналогічним чином впливає на рішення людини стати у майбутньому вже лідером проєкту.

Деякі представники шкіл (співробітники чи батьки учнів) самостійно подають свої проєкти після отриманого досвіду участі в конкурсі в співпраці з

громадськими ініціативами. Причиною цього також є попередньо здобуті відповідні навички. Наприклад, авторка проєктів EVORANK зазначила, що певні школи, спільно з якими вона вела роботу над проєктами, наступного року вже самостійно розробляли та подавали ідеї з цього та інших напрямів (навіть якщо спільний проєкт не став переможцем у минулому році).

Проте не всі готові подавати свої проєкти та не всі продовжують свою участь у конкурсі наступного року (незалежно від успішності минулорічного проєкту). Деякі респонденти відповіли, що наступного року вони не планують брати участь у конкурсі знову через велику навантаженість, яка лягає на плечі автора та команди проєкту. Процес агітації за проєкти вимагає витратити дуже багато часу й зусиль, а людина, яка не має команди чи активних прихильників, має набагато менше шансів привести свій проєкт до перемоги. Через це не кожен, хто бажає брати активну участь у конкурсі, може дозволити собі це зробити. “Я подавав проєкти 3 сезони. І жодного разу не вигравав, бо автору для зібрання голосів потрібно звільнитися на 1 місяць з власної роботи та цілком переключитися на проєкт. Паралельно зібрати голоси не вдається”, - Респондент 3.

Отже, можна сказати, що наявність попереднього досвіду є одним з чинників, які впливають на рішення брати участь у конкурсі в майбутньому.

Співпраця з громадськими ініціативами

Громадські організації й ініціативні групи мешканців відіграють важливу роль у підвищенні активності шкіл у бюджеті участі Києва. Їх мотивацією до дій може бути, зокрема: 1) прагнення допомогти певній школі впровадити інновації в освітній процес; 2) задоволення власних потреб за допомогою загальнодоступних ресурсів школи; або ж 3) використання аудиторії школи як ресурсу для досягнення своєї мети.

Серед проєктів першого типу варто окремо згадати команду освітньої ініціативи EVORANK, яка подала найбільшу кількість проєктів у конкурсі. Наразі школи можуть скористатися шкільним бюджетом участі за рахунок громадського бюджету, проте команда ініціативи прагне запровадити окремий шкільний бюджет участі в Києві, оскільки це є затребуваним серед самих шкіл. Більшість проєктів ця команда розробила та подала самотужки, без допомоги адміністрацій шкіл і батьків вихованців. За допомогою цієї ініціативи велика кількість шкіл може втілити базові ідеї удосконалення освітнього процесу: наприклад, придбання інтерактивної дошки чи комп'ютерного обладнання для кабінетів інформатики. “Багато дріб'язку ми закупили, але він був нам нагально потрібний”, - Респондентка 9. Іншим

прикладом, коли громадські ініціативи працюють над покращенням освітнього процесу, є команда ініціативи “Інтерактивні скеледрами 12Climb”, які прагнуть допомогти школам урізноманітнити дозвілля учнів і ознайомити їх зі скелелазінням (Козак, 2019). Подібні проєкти є недорогим, але дієвим рішеннями для мобілізації управлінської, батьківської й учнівської спільноти, і мають великі шанси здобути перемогу в конкурсі.

Найбільш поширеними з проєктів другого типу є ініціативи з реконструкції/побудови спортивних майданчиків чи стадіонів на пришкольній території, які часто є загальнодоступними і використовуються не тільки вихованцями закладу, а й місцевими мешканцями. Через це містяни, які живуть неподалік, є безпосередньо зацікавленими в підтримці належного стану подібних інфраструктурних об’єктів, і кооперуються із самою школою навіть не будучи прямо пов’язані з нею. “Тут є універсальна загальна річ, якою можуть користуватися не тільки школярі. Більшість наших площадок знаходяться на такому прохідному місці, де їх використовують абсолютно всі”, - Респондент 8. Прикладами є численні проєкти реконструювання за кошти громадського бюджету шкільних футбольних стадіонів, якими спільно користується заклад (для проведення уроків фізкультури і занять дитячих спортивних секцій) і мешканці громади мікрорайону.

Третій тип об’єднує в собі проєкти, які націлені на створення благ для місцевої громади, використовуючи при цьому ресурси школи для залучення голосів. Наприклад, команда проєкту “Безпечні “пішохідні коридори” на шляху до школи.” (Гасанов, 2019) пропонує створення безпечних умов для пішоходів на певних ділянках Голосіївського району. Афіліація зі школою виступає додатковим інструментом для отримання голосів підтримки від батьків школярів, які зацікавлені в безпеці своїх дітей по дорозі до школи. Така підтримка великої, добре організованої аудиторії, полегшує досягнення загальної мети ініціативи. “Члени нашої команди виступили перед батьківським комітетом - пояснили, що крім ініціатив, які пропонують щось для школи, в нас є ідея як зробити безпечний маршрут. Проєкт ми не виграли, але деякі батьки просять, щоб ми знову подавали цю ініціативу”, - Респондент 2.

Додатково, оскільки участь у громадському бюджеті виступає свого роду соціальним ліфтом для активних мешканців міста, деякі з них використовують таку роботу зі школами задля отримання додаткових “балів” для майбутньої політичної діяльності. Тому можна зробити висновок, що бюджет участі є інструментом досягнення впізнаваності й поширення громадської ініціативи, який також допомагає кооперуватися з місцевими закладами середньої освіти.

Співпраця з депутатськими командами

Наступною значною групою авторів шкільних проєктів є депутати місцевої ради, або члени їхніх команд, які використовують інструмент партисипативного бюджетування переважно з метою власного піару. Освітні заклади, як-от школи чи дитячі садочки, є привабливими для таких цілей через наявність цільової аудиторії потенційних виборців - батьків вихованців закладів, які проживають в одному територіальному окрузі. Одним із проявів цього явища є подання депутатами від свого імені блоків невеликих за бюджетом і подібних за змістом шкільних проєктів, які мають багато шансів на перемогу, але не завжди в змозі задовольнити першочергові потреби кожного конкретного закладу. “Зараз воно все переросло або в дешеву піар-кампанію політичних сил до осінніх виборів, або в затикання бюджетних дир у комунальних закладах”, - Респондент 8. Та з боку депутатів можна почути, що проблеми в закладах освіти є типовими, через що й подається велика кількість однотипних проєктів.

Проте участь депутатів у конкурсі не завжди несе в собі подібну приховану мету: окремі представники влади дійсно прагнуть допомогти закладам, однак використовують для цього некоректний для них інструмент. Загалом, більшість респондентів були солідарні щодо того, що завданням депутата, в першу чергу, є сприяти вирішенню системних проблем освіти в місті, вплив і контроль за розподілом і використанням основної частини бюджетних коштів, а не малої її частини. “Коли до мене звертаються громадяни зі своїми потребами і проблемами, і я знаю, маючи досвід роботи в самоврядуванні, що це буде неможливо або з ускладненнями реалізувати, то подаю ідею на громадський бюджет”, - депутат місцевої ради Києва.

Поряд з тим, депутати можуть сприяти розвитку громадського бюджету, допомагаючи активним мешканцям формулювати свої запити та навчаючи їх просувати власні ініціативи. “Люди хочуть щось зробити: дехто боїться, декому не вистачає знань законодавчої бази чи знань комп’ютера. Мало хто зі звичайних жителів цікавиться таким життям, такими платформами тощо. Депутатські команди мають бути прокладкою між владою й громадою. І вони як раз і мають розповідати своїм жителям про такі інновації і допомагати ними користуватись”, - Респондентка 9.

Поміж тим, у лютому 2020 були внесені зміни до Положення про громадський бюджет про заборону використання цього інструменту у власних політичних цілях і своїй політичній рекламі, зокрема, депутатам Київської міської ради та народним депутатам України. Також був введений ряд обмежень щодо їхньої участі в громадській бюджетній комісії, яка здійснює

громадський контроль за реалізацією етапів ГБ, у тому числі затверджує результати голосування (Положення про громадський бюджет, 2016).

Отже, депутати активно використовують бюджет участі з метою отримання більшої кількості прихильників серед батьків вихованців, а також задля задоволення їхніх потреб.

Переваги бюджету участі в порівнянні з іншими інструментами залучення коштів для школи

Інструмент бюджету участі має свою широку аудиторію, як авторів і членів команд проєктів, так і громадян, які долучаються до голосування. Жителі Києва дізнаються про громадський бюджет через запрошення підтримати конкурсні пропозиції, новини щодо успішної імплементації, або шляхом інформаційної кампанії з рекламою конкурсу в місті тощо. Для деяких респондентів громадський бюджет став першим інструментом реальної участі громадян у суспільному житті, про який вони дізналися. “Я взагалі півтора роки назад не знала, що є інструменти участі для звичайних людей. І першим, про що я дізналася, був громадський бюджет. То зараз я вже знаю різні шляхи, а тоді я знала лише про громадський бюджет”, - Респондентка 11. Додатково варто зазначити, що ініціатори проєктів не завжди усвідомлюють можливість подання запитів до підрозділів місцевої влади щодо, наприклад, перевірки розміру виділених на заклад бюджетних коштів і стану їх освоєння. Через це виникали випадки, коли за рахунок фонду бюджету участі реалізовувалися ті проєкти, на які були попередньо вже передбачені кошти іншою цільовою програмою. “Частину проєктів громадського бюджету можна було б не подавати, якби люди знали, що кошти на певні ремонтні роботи, заміну вікон чи інтерактивні дошки передбачалися, але хтось не вміє ними розпоряджатися”, - Респондент 2.

За словами респондентів-авторів проєктів, однією з причин, чому вони обрали бюджет участі як інструмент реалізації власної ідеї, є неможливість чи складність реалізації своїх ідей або задоволення потреб школи іншими способами. У той же час, перемога проєкту в конкурсі громадського бюджету зобов'язує органи місцевої влади врахувати кошти для його реалізації в бюджетному плані наступного року. “Процес, у принципі, достатньо прозорий: ти вигадуєш проєкт, знаходиш підтримку, збираєш голоси й отримуєш фінансування. Ти знаєш, що реалізуєш проєкт. Чекаєш деякий час, але все одно в тебе гарантій набагато більше, ніж працюючи з усіма іншими місцевими адміністраціями (...) Наш досвід роботи з депутатом і головою району - близько 8 місяців витрачались енергія й ресурси усієї команди, а проєкт так і не реалізувався”, - Респондентка 13. Розпорядники бюджетних

коштів зі свого боку зобов'язані сприяти успішній імплементації, але автори проєктів мають вирішальний вплив на неї: затверджувати тендерні умови й слідкувати за процесом реалізації власної ідеї.

Проте, не дивлячись на велику кількість переваг, які пропонує громадський бюджет в Києві, закритість і неготовність багатьох представників розпорядників бюджетних коштів до співпраці з автором проєкта відштовхує містян від участі в конкурсі. Неодноразово респондентами наголошувалося на певних проблемах, а саме: відсутності належної комунікації зі сторони розпорядників, завищення вартості проєкту та затримки термінів реалізації, спроб підготовки розпорядниками дискримінаційних вимог до тендерних закупівель, зневажливе ставлення до автора проєкту тощо. На реалізацію декількох минулорічних (2019 року) проєктів-переможців (не шкільних) кошти не були виділені. Через такі дії виникає ризик того, що проєкт не буде імplementований належним чином, а його кінцевий результат відрізнятиметься від першопочаткового задуму автора. “Багато авторів не хочуть у цьому році подаватися - сказали, що вони втомилися від “війни” з департаментами, комунальними підприємствами і розпорядниками бюджетних коштів”, - Респондентка 9.

Для того, щоб відстоювати свої права й використовувати всі передбачені Положеннями можливості під час співпраці з розпорядниками бюджетних коштів, автор має володіти специфічними навичками й знаннями, чи заручитися підтримкою інших осіб чи організацій. Звісно, така ситуація виникає не з усіма департаментами й районними управліннями, та отриманий негативний досвід один раз відвертає бажання брати участь у конкурсі наступного року. Такі обмеження й перепони провокують розчарування серед учасників громадського бюджету, і, як наслідок, сприяють підвищенню недовіри громади до цього інструменту й представників місцевої влади (та це є загальною тенденцією, а не лише серед авторів шкільних проєктів). “Як важко вибити свою цю правду, а скільки історій, де підрядник виявляється таким, що проєкт розсипається. Я не зрадофіл, але мені це не подобається”, - Респондентка 11.

Розпорядники бюджетних коштів часто є закритими для співпраці й для авторів тих проєктів, які набрали необхідний мінімум голосів, проте не перемогли в конкурсі. Згідно з Положеннями, розпорядники бюджетних коштів, до компетенції яких належить реалізація цих проєктів, мають розглянути можливість включення його імплементації в бюджетний запит на наступний рік (Положення про громадський бюджет, 2016). “Лише звернути увагу! Але вони не звертають уваги, навіть якщо пишеш листи. (...) Це не зобов'язує їх”, - Респондент 5. Як показує практика, перебіг такого розгляду найчастіше є невідомим для громадськості - комунікація з авторами зі

сторони РБК відсутня, а результат виявляється негативним. “Одному проєкту не вистачило 3 голосів (...) минула влада розглянула й подала його як бажаний до реалізації. Одного місяця листа відповідного підписала районна адміністрація, потім вибори, а потім даний лист просто загубився (...) Крайніх не було знайдено, час йшов, бюджет було вже прийнято”, - Респондентка 9. Поміж тим, такий досвід додає авторам відчуття фрустрації й переконання, що їхні ідеї, підтримані багатьма мешканцями, не потрібні місту. А єдиним способом реалізації своєї ідеї залишається виключно перемога в конкурсі.

Наступною перевагою громадського бюджету респонденти назвали його прозорість і доступність інформації. На офіційному сайті конкурсу розміщена вся потрібна інформація про умови участі, механізм визначення переможців і дедлайнів, яких необхідно дотримуватися. Додатково, з 2018 року, щорічно проходить відкрита й безкоштовна “Школа громадського бюджету”, під час якої вже досвідчені автори дають поради новачкам щодо участі в конкурсі й подальшої імплементації проєктів. У той же час, було наголошено на проблемі поганої комунікації між департаментом освіти і науки міста щодо актуальних грантових пропозицій чи програм фінансування - інформація може доходити невчасно чи не розповсюджуватися взагалі.

Деякі школи попередньо робили спроби співпрацювати з місцевими депутатами, проте така співпраця не могла принести їм значну грошову підтримку на задоволення потреб. Допомога від депутатів часто є точковою і незначною. Також респонденти неодноразово наголошували на низькому рівні спроможності місцевих депутатів задовольняти потреби мешканців свого округу та їх спроможності працювати з місцевим бюджетом таким чином, щоб надати необхідну фінансову підтримку місцевим закладам освіти.

Існуючі бюджетні програми, які націлені на підтримку освіти та комунальних закладів освіти, не є комплексними і стратегічними, тому не спроможні вирішити проблеми системно (вони скоріше гасять пожежі, а не запобігають їм). “Були капітальні ремонти двох спортивних залів (...), але недороблений дах і системи зливу води з цього даху просто на нуль зводять те, що було зроблено. Бо коли по стінах тече вода в тільки-но відремонтованих залах - це халатне відношення до всього цього”, - Респондентка 11. Розмір виділених коштів у рамках цих програм, на думку респондентів, є недостатнім і дозволяє задовольнити лише найбільш пріоритетні й першочергові потреби шкіл (ремонти, утеплення тощо), а додаткові освітні проєкти фінансуються за залишковим принципом. Тож це є однією з причин, чому автори шкільних проєктів звертаються саме до громадського бюджету в процесі пошуку коштів на реалізацію інноваційних ідей, які не можуть бути профінансовані з місцевого чи державного бюджетів.

Автори шкільних проєктів, з якими проводилися інтерв'ю, вказали на свої спроби залучити кошти й з інших джерел: грантові кошти (House of Europe, гранти міського голови тощо), співпраця з бізнесом (наприклад, надання благодійної допомоги у вигляді техніки), чи самостійний збір коштів на реалізацію певної ідеї силами батьків вихованців. Та така допомога також часто є лише точковою, разовою й не є доступною для кожного закладу середньої освіти. Певні заклади комбінують декілька інструментів одночасно: грантову допомогу, підтримку місцевих депутатів і громадський бюджет (але не як основний інструмент).

Інструмент громадського бюджету є набагато доступнішим для його користувачів, ніж залучення грантових коштів чи співпраця з бізнесом. Для останніх, заклади освіти потребують кваліфікованих кадрів, які спеціалізуються на залученні коштів і мають специфічні знання для коректного написання аплікаційної заявки та, найчастіше, володіти іноземною мовою. Процес подачі на отримання грантової допомоги також часто супроводжується роботою з великою кількістю документів, що вимагає певних адміністративних ресурсів та інвестування часу. Конкурс громадського бюджету, у свою чергу, передбачає достатньо легку процедуру подачі заявки, для чого необов'язково знати іноземну мову чи бути спеціалістом у певній сфері. Ускладнення можуть виникати на етапі підготовки кошторису проєкту, через що деякі автори звертаються за допомогою до людей, які профільно займаються відповідною тематикою. Також у період після подачі проєкту і до часу відкриття голосування за нього, розпорядники бюджетних коштів, до відання яких належить сфера реалізації проєкту, зобов'язані переглянути цю пропозицію і разом з автором проєкту працювати над його удосконаленням і приведенням його у відповідність до формальних вимог.

Іншою перепоною, що не дозволяє школам бути більш активними в залученні додаткового фінансування, є відсутність фінансової автономії в певній частини закладів середньої освіти Києва. Це означає, що школи є залежними від районних відділів освіти, і тому не мають змоги отримувати кошти на власний рахунок і оперувати ними. Через це бюджет участі залишається оптимальним варіантом швидкого залучення додаткових коштів, де розпорядники коштів зобов'язані спрямувати виділені кошти виключно на реалізацію проєкту, який переміг у конкурсі. За відсутності фінансової автономії, заклад освіти може ініціювати заснування громадської організації чи благодійного фонду, і використовувати їх рахунки для прийняття фінансової допомоги на свою користь.

Багато респондентів висловлюють побажання щодо запровадження в Києві окремого шкільного бюджету участі, який дозволив би звільнити основний конкурс від нагромадження шкільних проєктів, і надати закладам

освіти більше свободи у виборі проєкту (через відсутність вимоги загальнодоступності). Форми такого бюджету участі можуть бути різними: переймання досвіду ініціативи EVORANK, де учні школи пропонують ідеї розвитку своєї школи та проводять голосування між собою; або ж змагання між собою всіх проєктів місцевих мешканців, бенефіціарами яких є заклади середньої освіти, тощо. В Україні цей інструмент вже функціонує в Полтаві та Вінниці. Поряд із цим, респонденти зазначають, що вони радше б хотіли мати можливість залучати кошти на шкільні проєкти напряму з більш профільних джерел, ніж витратити час на змагання.

Бюджет участі є дієвим інструментом залучення громадян до розвитку міста. Надання автору проєкту гарантій реалізації задуму у випадку перемоги, прозорість і доступність конкурсу є конкурентними перевагами цього інструменту поміж інших можливих способів залучення фінансування для комунальних закладів середньої освіти.

Попередня участь у громадському бюджеті, як самостійна, так і в кооперації з іншими ініціативами чи командами, допомагає людині краще оцінювати виклики, які несе в собі конкурс. Отриманий таким чином досвід і навички допомагають авторам бути краще підготовленими до подальшої участі в цьому процесі. Співпраця з громадськими ініціативами, у свою чергу, допомагає активізувати шкільну спільноту й зменшити недовіру до громадського бюджету в представників адміністрації закладів - це позитивно впливає на їх готовність долучатися до участі в конкурсі в майбутньому. Додатково, активна участь у громадському бюджеті є гарним "соціальним ліфтом" для громадян, а подача шкільних проєктів дозволяє автору, який має політичні амбіції, стати більш впізнаваним серед потенційних виборців, якими є батьки вихованців закладів середньої освіти. Бюджет участі є популярним через свою прозорість і доступність для звичайних користувачів, чого не можна сказати про процес залучення грантових коштів чи допомоги бізнесу для розвитку закладу. Для багатьох авторів шкільних проєктів цей інструмент є єдиним способом гарантовано реалізувати свої ідеї в кооперації з місцевою владою, та задовольнити потреби, які на даний момент не є пріоритетними для місцевої влади.

ВИСНОВКИ

Інструмент партисипативного бюджетування - конкурс громадського бюджету Києва, що був впроваджений у 2016 році, широко використовується жителями міста, індикатором чого є щорічне збільшення виділеного на його реалізацію обсягу бюджетних коштів і зростання кількості учасників. Значна

частина проєктів конкурсу стосується комунальних закладів середньої освіти (як і серед усіх проєктів, так і серед проєктів, які здобули перемогу). Гіпотеза роботи, за якою я припускала, що основним чинником, який сприяє цій тенденції, є активне залучення адміністрації комунальних закладів середньої освіти Києва до участі в громадському бюджеті з метою використання його як додаткового інструмента залучення коштів, за результатами роботи не підтвердилася. Натомість, найбільш активною групою авторів шкільних проєктів виявилися батьки учнів. Керівництво шкіл, у свою чергу, може сприяти підготовці проєктів, консультуючи авторів щодо загального напрямку й технічних нюансів і допомагати з розповсюдженням інформації на етапі голосування. Проте представники управління школи рідко стають самостійними ініціаторами участі в конкурсі.

Адміністрація школи впливає на можливість потенційної співпраці закладу з громадськими ініціативами через право дозволяти чи відхиляти реалізацію проєкту на території установи. Додатково, представники шкіл можуть самостійно звертатися до активістів по допомогу в підготовці технічно складного проєкту, який вимагає кваліфікацію чи експертизу в певній сфері. Тож особисті якості директора, його проактивна позиція впливають на долучення закладу до подібної кооперації та на потенціал її продовження в майбутньому. Загалом, співпраця шкіл із громадськістю в рамках конкурсу (незалежно від успішності проєктів) позитивно впливає на готовність закладу брати участь у громадському бюджеті в майбутньому. Часто через такі спільні проєкти школи отримують важливий для них досвід роботи над власним проєктом, і це дає їм можливість позбутися недовіри до цього інструменту. Як наслідок, через підвищення організованості шкіл та отримання ними необхідних навичок, потенційно кількість шкільних проєктів може збільшуватися з кожним роком (якщо умови їхньої участі в конкурсі залишаться незмінними).

Керівництво школи не застосовує примус до голосування батьків вихованців чи працівників закладу за потрібні конкурсні проєкти (за окремими винятками), проте адміністративний ресурс використовується задля поширення інформації із закликом підтримати проєкт. Авторитет і довіра до директора є одним із визначальних чинників успішності ідеї й готовності ініціаторів проєктів брати участь у конкурсі в наступному році. Першочергові потреби комунальних закладів середньої освіти за допомогою громадського бюджету задовольнити складно, бо це вимагає докладання значних зусиль і ресурсів для здобуття перемоги (оскільки подібні проєкти зазвичай є дуже вартісними й потребують великої кількості голосів підтримки). Натомість цей інструмент часто використовується для задоволення менш пріоритетних потреб школи, а також інноваційних ідей, які

не можуть отримати фінансування від міста, або ж фінансуються за залишковим принципом.

Іншими чинниками, які впливають на велику кількість конкурсних пропозицій, пов'язаних із закладами середньої освіти, є активність громадських організацій та ініціатив мешканців міста. Найчастіше їхньою метою є задоволення своїх потреб через покращення загальнодоступних інфраструктурних об'єктів школи (як-то спортивні майданчики), або ж використання афіліації зі школою для залучення більшої аудиторії для підтримки ідеї. Активна участь у громадському бюджеті є гарним “соціальним ліфтом” для громадян, що допомагає їм в отриманні підтримки та “політичних балів” від потенційних виборців (як-от батьків вихованців закладів). Через це на загальну кількість шкільних проєктів також впливають депутатські команди, які використовують цей (простий для них) спосіб задоволення потреб громадян з метою просування власної кандидатури на політичні позиції.

Автори шкільних проєктів часто обирають саме інструмент громадського бюджету через необізнаність про наявність інших можливостей досягти певної мети, а також через труднощі, які виникають під час спроб залучити кошти з інших джерел. Місцеві бюджетні програми не можуть комплексно й системно задовольнити потреби комунальних закладів середньої освіти через свою значну обмеженість у сумі виділених коштів і сфери їх пріоритетного спрямування. Залучення коштів грантодавців чи бізнесу вимагає наявності кваліфікованих кадрів у сфері фандрайзингу, а також наявності фінансової автономії чи афілійованої із закладом громадської організації або благодійного фонду, у той час як подача проєктної заявки на громадський бюджет є простою й доступною для звичайного користувача платформи. Загалом, прозорість умов участі в громадському бюджеті Києва, гарантії отримання коштів на реалізацію проєкту та захист автора в процесі імплементації мотивують людей брати участь у конкурсі.

Поряд із тим, нестача ресурсу вільного часу, що необхідний авторам проєктів для проведення агітації за свою ідею, є одним із факторів, які відбивають бажання брати участь у конкурсі як в новачків, так і вже в досвідчених учасників. Можна припустити, що представники громадських організацій активні в цьому процесі, оскільки для них це є основним видом діяльності, а не додатковим заняттям у вільний час. Неспроможність більшості розпорядників коштів ефективно співпрацювати з авторами проєктів також негативно впливає на рішення учасників продовжувати свою участь наступного року. Це може бути наслідком відсутності досвіду роботи з громадськістю в працівників комунальних установ Києва.

Загалом, бюджет участі Києва позитивно впливає на процес демократизації публічного управління та допомагає краще артикулювати й комунікувати проблеми, які турбують комунальні заклади середньої освіти міста. Дослідження виявило, що випадки зловживань чи прагнення до керованої участі громадян практично не трапляються. Навпаки, у більшості випадків ініціатива йде саме від жителів міста, що є позитивним індикатором розвитку громадянського суспільства. Проте відсутність зворотного відгуку від місцевої влади, зловживання цим інструментом депутатами в корисливих цілях і закритість до співпраці розпорядників бюджетних коштів у перспективі може призвести до зростання зневіри серед громадян у можливості впливати на розвиток свого міста, місцеву владу в цілому і розподіл видатків зокрема.

Органам місцевої влади рекомендовано стимулювати підвищення обізнаності громадян щодо своїх прав і можливостей впливати на локальні політики. У подальшому це може призвести до зменшення кількості поданих проєктів, які можна реалізувати іншим способом. Додатково місто має рухатися в бік впровадження широкого набору демократичних реформ публічного апарату для того, щоб забезпечити реалізацію потреб місцевих мешканців. Наприклад: шкільний бюджет, обов'язкові публічні консультації з бюджетних питань тощо. Застосування лише інструменту партисипативного бюджетування для цього є недостатнім.

Органам місцевої влади, які відповідальні за розподіл і розпорядження бюджетних коштів, варто аналізувати результати бюджету участі й реагувати на них, адаптуючи пріоритети й напрями місцевої політики стосовно комунальних закладів освіти. Адже, незважаючи на те, що школи можуть залучати додаткові кошти через громадський бюджет, вирішити системні проблеми й задовольнити поширені потреби закладів середньої освіти міста цей інструмент не в змозі.

Одним із обмежень мого підходу була відсутність можливості точно визначити серед набору даних щодо всіх проєктів конкурсу громадського бюджету Києва, яку саме ініціативну групу або команду представляє той чи інший автор/авторка проєкту. На сайті конкурсу, з якого були завантажені дані, подібна інформація відсутня, і нам не вдалося знайти її в публічному доступі. Через це висновки щодо ініціативних груп конкурсу й кількості поданих ними проєктів були зроблені на основі результатів інтерв'ю та дескриптивного аналізу проєктів конкурсу.

Іншим обмеженням є те, що при проведенні інтерв'ю з певними авторами виникали питання, які було ставити недоречно (наприклад, у розмові з депутатом місцевої ради я не могла напряду запитати, чи використовує він цей інструмент задля власного піару). Тож для

виокремлення певних висновків використовувались результати інтерв'ю інших респондентів.

Логічним продовженням дослідження проблематики, яка розглядалася в цій роботі, є аналіз оцінки впливу шкільних проєктів громадського бюджету на місцеві політики й розподіл видатків освітньої сфери зокрема. А саме: чи звертають увагу місцеві управлінці на потреби закладів середньої освіти Києва, які відкриваються за допомогою бюджету участі міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 17 лютого стартувала подача проектів ГБ-5.* (2020, Лютий 17). Громадський Проект Київ. <https://gb.kyivcity.gov.ua/news/show/17-lyutogo-startovala-podacha-proyektiv-gb-5>
- Бюджет участі | Громадський Проект Київ.* (2020). Громадський Проект Київ. <https://gb.kyivcity.gov.ua>
- Гасанов, І. (2019, Березень 6). *Безпечні “пішохідні коридори” на шляху до школи.* Громадський Проект Київ. <https://gb.kyivcity.gov.ua/projects/11/2004>
- Козак, Є. (2019, Березень 6). *Сучасний інтерактивний скеледром 12Climb" для школи №135.* Громадський Проект Київ. <https://gb.kyivcity.gov.ua/projects/archive/11/show/1954>
- Новосьолов, О. (2019, Березень 5). *Територія здорового способу життя!* Громадський Проект Київ. <https://gb.kyivcity.gov.ua/projects/archive/11/show/1035>
- Онуфрійчук, В. (2019, Березень 6). *«STEM – освіта в школі №282: Облаштування кабінету робототехніки».* Громадський Проект Київ. <https://gb.kyivcity.gov.ua/projects/archive/11/show/1817>
- Положення про громадський бюджет міста Києва, затверджений рішенням Київської міської ради від 22.12.2016 N 787/1791,* (2016). <https://kmr.gov.ua/uk/provisions-public-budget>
- Тюпа, О. (2019, Березень 5). *Еко-школа Дніпровського району.* Громадський Проект Київ. <https://gb.kyivcity.gov.ua/projects/11/1133>
- Хуткий, Д., & Аврамченко, К. (2019). *Оцінка впливу бюджету участі в Україні* (Київ). <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.35795.32804>
- Шутенко, О. (2019, Березень 6). *Заміна вікон на металопластикові.* Громадський Проект Київ. <https://gb.kyivcity.gov.ua/projects/11/2017>
- Ярмоленко, Ю. (2019, Березень 3). *ВЗАЄМОДІЯ: «Придбання музичного обладнання для Школи № 280».* Громадський Проект Київ.

<https://gb.kyivcity.gov.ua/projects/archive/11/show/573>
EVORANK | Конкурс шкільних проєктів. (2020). EVORANK | Конкурс шкільних проєктів. Вилучено 09, Березень 2020, із <https://evorank.org>

Kębłowski, W., & Criekingen, M. (2014). Participatory Budgeting Polish-style. What kind of policy practice has travelled to Sopot, Poland? В *Hope for Democracy* (с. 369–377). In Loco Association.

Klimovský, D., & Grynchuk, N. (2017). *Participatory Budgeting* (с. 24–25). The Network of Institutes and Schools of Public Administration in Central and Eastern Europe.
http://www.nispa.org/files/publications/training/Participatory_budgetingENG.pdf

Silver, H., Scott, A., & Kazepov, Y. (2010). Participation in Urban Contention and Deliberation: Participation in urban contention and deliberation. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34(3), 453–477.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2010.00963.x>

Su, C. (2018). Managed Participation: City Agencies and Micropolitics in Participatory Budgeting. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 47(4), 76S–96S. <https://doi.org/10.1177/0899764018757029>

Sześciło, D. (2015). Participatory Budgeting in Poland: Quasi-Referendum Instead of Deliberation. *Hrvatska i Komparativna Javna Uprava : Časopis Za Teoriju i Praksu Javne Uprave*, 15(2), 373–388

ДОДАТКИ

Додаток 1. Код в R для автоматичного виокремлення шкільних проєктів

```
library(gsheet)
library(lubridate)
library("xlsx")
gb =
gsheet2tbl('https://docs.google.com/spreadsheets/d/13A8m14Ufx5N22bfAXlqeU
M9vj__oxb8FaLBzAl2Az1s/edit?usp=sharing')
gb$status = as.factor(gb$status)
gb$year = gsub('(.*)', '01.01.\\1', gb$year)
gb$year = dmy(gb$year)
rows_school =
which(grepl('школ|шкіл|ліцей|зш|сш|гімназія|нвк|зош|сзш|Еvorank|комп?ю
терний клас|зсо',
           gb$name, ignore.case=TRUE, perl=TRUE))
gb$type = "OTHER"
gb[rows_school, 'type'] = "SCHOOL"
write.xlsx(gb, file="gb.xlsx")
```

Додаток 2. Список респондентів глибинних інтерв'ю

Респондент 1	представниця громадської ініціативи, авторка багатьох шкільних проєктів
Респондент 2	член команди шкільного проєкту-учасника
Респондент 3	шкільний вчитель, автор трьох проєктів-учасників
Респондент 4	представниця батьківського самоврядування авторка трьох шкільних проєктів (2 з яких переможці)
Респондент 5	представник батьківського самоврядування школи, автор 5 шкільних проєктів (2 з яких переможці)
Респондент 6	авторка трьох шкільних проєктів (2 з яких переможці), представниця батьківського самоврядування району, яка допомагає закладам освіти розробляти власні проєкти
Респондент 7	депутат місцевої ради, автор 25 проєктів (12 шкільних, з яких 5 переможців)
Респондент 8	представник громадської організації, автор 12 проєктів (10 шкільних, 6 з яких переможці)
Респондент 9	мати учня закладу, голова ради школи, авторка 8 проєктів, з яких 4 шкільні (3 проєкти-переможці)
Респондент 10	мешканка мікрорайону, авторка одного шкільного проєкту-учасника
Респондент 11	мати учня закладу, авторка двох шкільних проєктів-переможців
Респондент 12	директорка школи, ініціаторка двох шкільних проєктів-переможців
Респондент 13	представниця громадської організації, яка допомагає школам у розробці конкурсних проєктів

Додаток 3. Перелік основних питань інтерв'ю

1. Як народилася ідея взяти участь у конкурсі “Громадський проєкт”? Чия це була ініціатива? Що було вашою мотивацією?
2. Чи був у вас попередній досвід написання проєктів? Чи вплинула наявність/відсутність такого досвіду на ваше рішення брати участь у конкурсі?
3. Яким чином обиралися проєкти (і їх тематика), які подали на конкурс? Хто брав у цьому участь? Чому саме такі проєкти?
4. Яким чином ви обирали школи, для на базі яких мала проходити реалізація проєктів? Як відреагувала адміністрація школи на таку пропозицію?
5. Чи співпрацювали ви з районним відділом освіти? Якщо так, то який тип співпраці це був і як вони реагували на ваші пропозиції?
6. Чи співпрацювали ви з батьками вихованців закладу? Якщо так, то який тип співпраці це був?
7. Чи співпрацювали ви з депутатами в рамках конкурсу? Якщо так, то який тип підтримки це був?
8. Чи намагались залучити кошти на реалізацію цих проєктів чи інших проєктів з інших джерел? Якщо так, то яких? (Наприклад, грант, допомога бізнесу, допомога від влади тощо) Якщо ні, то чому?
9. Чому ви обрали саме “Громадський бюджет” для реалізації вашої ідеї?
10. Чи вплинула легка процедура подання заявки на ваше рішення брати участь у конкурсі?
11. Як ваш успішний/неуспішний досвід участі в конкурсі вплинув на ваше рішення брати участь у конкурсі наступного разу?